

Carles Cortés

Carles Cortés (Alcoi, 1968). Doctor en Filologia Catalana, és professor titular de literatura catalana contemporània a la Universitat d'Alacant i membre del Grup de Recerca de la Literatura Contemporània.

Com a docent i investigador, ha centrat la seua atenció a la narrativa d'escriptors del segle XX. Entre altres, ha publicat els estudis *Els personatges i el medi en la narrativa de Mercè Rodoreda* (1996) i *Començar a escriure: la construcció dels primers relats de Mercè Rodoreda (1932-1938)* (2002).

Com a escriptor, inicia la seua trajectòria literària amb la publicació de diversos relats breus. La seua primera novel·la, *Veu de dona* (2001), rep el premi 25 d'abril de la vila de Benissa (2000). Tres anys més tard publica *Marta dibuixa ponts* (2003), premi Ciutat de Sagunt 2003. Recentment s'ha traduït a l'espanyol la primera novel·la amb el títol *Los sueños de Eva* (2005).

El tabú estètic: la màgia de la seua renovació

Carles Cortès

Si parlem de tabú estètic és obvi que estem referint-nos a l'aplicació d'aquest concepte, revisat a bastament durant aquesta trobada, al discurs literari, això és, a les formes d'expressió de les històries. Caldria pensar, doncs, que quan un escriptor o una escriptora pretén trencar un tabú estètic està contravenint les tendències estilístiques del moment, això és, les modes que imperen en un mercat lector en una època concreta. Així, per exemple, quan la prolífica escriptora catalana Víctor Català (pseudònim de Caterina Albert) va presentar en societat la seua novel·la *Un film, 3.000 metres* (1918) va cenyir-se als paràmetres de la novel·la realista de tall naturalista, en una època regida pels paràmetres culturals del Noucentisme català. Un moviment que va marcar la preferència estètica per gèneres com la poesia o l'assaig, en detriment de la narrativa entre 1911 i 1925, aproximadament. El Noucentisme també preconitzava el triomf de la racionalitat i de la urbanitat. Recordem, en paraules de Xavier Pericay i Ferran Toutain, que “els noucentistes veien la novel·la com un reflex del provincianisme que volien combatre a tota costa”. Publicant una nova novel·la amb clares influències naturalistes, Caterina Albert es mostrava conscient de la transgressió. S'allunyava a nivell personal del simbolisme i d'altres trets del moviment anterior de relats seus com *Drames rurals* (1902) o *Solitud* (1905) i retrocedia en el temps de les modes literàries, als models de finals del XIX.

És obvi que la crítica d'aleshores no va entendre aquella decisió; així el crític Domènec Guansé escrivia el 1925 sobre la novel·la publicada set anys abans: “l'autor renuncia, de bon principi, a tot

transcendentalisme, a tota versemblança, a tota psicologia. Renuncia, fins i tot, a la bellesa de l'expressió." Caterina Albert trencava el tabú: escrivia una novel·la i, a més, seguia els models vuitcentistes. Hauríem d'afegir un grau major de transgressió: l'autora usava una normativa lingüística aliena a la reforma gramatical que Pompeu Fabra havia realitzat al si del Noucentisme. Una evidència que ella mateixa reconeixia a l'editor Francesc Matheu, "me fa angúnia el que vostè pensaria d'aquesta novel·la, tan incorrecte, destrebada i mansoia." Si n'era conscient, doncs, per què ho feia? Perquè per a un escriptor, les normes no són sinó límits per superar, reptes personals per a créixer. Aquesta era la seua peculiar revolució, la manera d'expressar la seua llibertat creativa.

Com en l'exemple observat, el fet de trencar un tabú estètic esdevé la font d'evolució, de creixement literari a partir de l'experimentació. Aquesta és la semblança amb la transgressió dels tabús antropològics, unes limitacions socials que naixen sota la justificació de la continuïtat d'uns valors rígids, com bé van estudiar, entre altres, Freud, Lévi-Strauss i, més recentment, Adam Kuper. D'igual manera, el trencament dels tabús estètics té com a conseqüència l'evolució del món literari. Sense transgressió no hi ha canvi, no hi ha evolució. Un esquema sobre l'evolució de l'ésser humà que, en definitiva, podem aplicar a les transformacions de la literatura.

El tabú estètic recau sobre les formes d'expressió, a les eines literàries que fa servir cada escriptor o escriptora. Són els mecanismes interns de creació que es veuen afectats per un canvi de tendències. En altres ocasions, aquesta pressió s'estén a l'elecció del gènere, com també a les referències culturals que s'integren en la història. En definitiva, la seua acció dota de vitalitat les nostres literatures, les transforma, les fa créixer. Cada vegada que les avantguardes han irromput, han provocat un trasbalsament considerable, de manera que d'esdevenir formes expressives tabús han passat a convertir-se en norma d'escriptura. Unes tendències estètiques que van passar de la marginalitat a la consolidació. Aquest és l'interés que ens ofereixen el conjunt de corrents que van endinsar-se en les diverses literatures durant la primera meitat del segle XX, segons llegim en paraules de Joaquim Molas: "les avantguardes van propulsar la construcció d'un *anti-art* i, més exactament, d'un *nou art*, que propugnava la investigació per la investigació, com a mínim, en dos terrenys: el de la realitat i el de les formes". Un equilibri incert entre model i antimodel que regeix tota evolució estètica de la literatura a partir de la inclinació dels escriptors envers un o l'altre, tot i la relativitat dels seus conceptes. Aquell element que queda exclòs de la conveniència estètica d'un moment, que pot esdevenir

tabú, pot convertir-se en una forma permesa, pròpia d'una època concreta, de manera que deixarà de ser tabú per esdevenir norma.

En el cas de la literatura catalana, hem tingut al llarg del segle XX diversos exemples que podem destacar. Cal destacar, sens dubte, el terrabastall que van produir els primers relats de tall modernista, com els d'Alexandre de Riquer o Raimon Casellas, immersos en la voràgine dels moviments finiseculars –parnassianisme, prerafaelitisme, simbolisme i decadentisme– en un ambient literari de finals del XIX marcat pel triomf del realisme. Les propostes regeneracionistes dels narradors modernistes van assolir la seua consolidació en els primers anys del nou segle. Les seues propostes que anys abans eren marcades com a tabús es convertien de sobte norma recurrent i model preferent per als nostres escriptors.

Els exemples esmentats poden servir-nos per a entendre la importància de la consideració variable del que és un tabú estètic en l'evolució d'una literatura concreta. Un sentit útil i pragmàtic que fa preveure la relativitat de les modes literàries, un caràcter caduc que és intrínsec a la natura de l'ésser humà. Nadar contra corrent, escriure seguint models estètics contraris als imperants en un moment concret de la història, provoca que un escriptor pugui ser censurat pels crítics coetanis. Si en el cas de la violació dels tabús ideològics, hom pot ser castigat, en el cas dels tabús estètics pot provocar la marginalitat de l'obra d'un autor. Un arraconament que de vegades pot esdevenir continu o transitori. Pensem en narradors catalans com Cèsar August Jordana o Francesc Trabal que durant els anys vint i trenta van defensar la incorporació d'elements de la narrativa eròtica, tal com feien a altres literatures D. H. Lawrence o, anys més tard, Henry Miller. L'estretor ideològica de molts lectors d'aleshores no entenia l'ús d'unes formes expressives alienes fins aquell moment. Eren uns autors que feien ús del tabú estètic amb un ànim de provocació, amb la finalitat de connectar els models genuïns amb els foranis. Europeïtzar, en definitiva, la pròpia literatura.

Quina és l'expectativa que es crea en l'actualitat en la literatura catalana? I en la resta de literatures germanes? Continuarem avançant a través de la superació de tabús? Continuarem sent literatures creatives que es rebel·len respecte els moviments actuals per a convertir-los en passat? Hi ha veus que alerten de la universalitat dels conceptes i de la manca d'esperit crític davant d'un món on tot és possible, tot és assumible i res és prohibit. Així, recentment, l'escriptor peruà Fernando Iwasaki destacava en una entrevista, tot referint-se a la literatura eròtica, que començava a deixar de tenir sentit. Iwasaki alertava davant dels perills d'una

societat lectora on ja no hi ha transgressió, on no hi ha res prohibit. Un gènere com la literatura eròtica només funciona quan hi ha transgressió, quan hi ha tabú, quan hi ha quelcom prohibit.

Deixem obertes les portes a l'esperança. Reivindiquem el plaer de la transgressió, d'escriure com ens plau, tot rebel·lant-nos davant dels costums i hàbits estilístics de cada moment. Només així podrem dotar de vida futura les nostres literatures. Fugir de les normes per a trobar l'autèntica realitat de la literatura: la màgia del seu dinamisme, de les seues infinites possibilitats.